

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2021

Hanım YILMAZ

Arş.Gör., Ankara Hacı Bayram
Veli Üniversitesi / Türkiye
hanim.yilmaz@hbv.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0001-9446-724X>

Durmuş, T. I. (2021). *Şair ve Sultan: Osmanlı'da Edebi Himaye*. Muhit Kitap

Durmus, T. I. (2021). Thepoetandthe Sultan: Literarypatronage in the Ottoman Empire. Muhit Kitap

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 11.06.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 25.06.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2021

Atıf/Citation

YILMAZ, H. (2021). Durmuş, T. I. (2021). Şair ve Sultan: Osmanlı'da Edebi Himaye. Muhit Kitap. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (2), 1588-1596. <https://doi.org/10.34083/akaded.951257>

YILMAZ, H. (2021). Durmus, T. I. (2021). Thepoetandthe Sultan: Literarypatronage in the Ottoman Empire. Muhit Kitap. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (2), 1588-1596. <https://doi.org/10.34083/akaded.951257>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Yöneticiler, sanatın gelişmesi ve sanatçının desteklenmesinde, tarihin farklı dönemlerinde önemli ölçüde etkili olmuşlardır. Osmanlı Devleti'nde de bu durum, hem kendinden önceki devletleri örnek alarak hem de öncülerinden devraldıkları hamilik sistemini geliştirip kurumsallaştırarak devam etmiştir. Sistem, devletin kurulup gelişme süreciyle paralel bir şekilde ilerlemiştir. Sanatçı ve devlet otoritesi, süreç içerisinde etkileşim hâlinde olagelmış ve bu durum, sanat, sanatçı ve destekleyici konumundaki yöneticilere çeşitli kazanımlar elde etme imkânı sunmuştur.

Doğu ve Batı'da kurulan devletlerde ve Osmanlı'da himaye sistemi hakkında çeşitli çalışmalar yapılmıştır. *Şair ve Sultan* adlı çalışma da döneme ait kaynaklar tanık gösterilerek, Osmanlı Devleti'nde himaye sistemi ile ilgili değerlendirmeleri içermektedir. Çalışma, ön söz, giriş, dört bölüm, sonuç ve kaynakça kısımlarından oluşur.

Ön sözde, çalışmanın çıkış noktası ve kapsamı hakkında bilgi verilir. Bu çalışmanın temelini bir doktora tezine dayandığı ve konuyla ilgili yazarın kaleminden çıkan *Tutsan Elini Ben Fakirin* adlı çalışmanın genişletilmiş hâli olduğu ifade edilir. Yazar, doktora tezinde, hamilik faaliyetlerinin II. Selim dönemi sonuna kadar olan sürecinin ele alındığından bu çalışmada ise Osmanlı Devleti'nin bütün dönemlerinde uygulanan hamilik faaliyetlerinin değerlendirildiğinden söz eder. Bu yönüyle çalışma, kişinin doktora sürecinde çalıştığı konu ile ilişkisinin ilerleyen yıllarda da devam etmesinin bir örneğidir. Çalışmanın dayanağı hakkındaki bilgilerden sonra hamilik sisteminin evrensel boyutlarına da değinilip Doğu ve Batı edebiyatlarında bu sistemin işleyişi hakkında yayımlar yapıldığından bahsedilir. Bunun yanı sıra Osmanlı edebiyatındaki hamilik sisteminin işleyişinin teorik zemine oturtulmasına dair çalışmaların kısıtlılığına dikkat çekilir. Öte yandan, böyle bir çalışma için döneme ait kayda değer bilgiler veren kaynaklara da değinilir. Ayrıca burada, Osmanlı edebiyatındaki hamilik sisteminin, önceki İslam devletlerindeki uygulamaları devam ettirmekle birlikte dönemin sosyal şartları ile uyum sağlayarak eklektik bir yapı oluşturduğu bilgisi edinilebilir. Bir de çalışmada, Ortaçağ'daki farklı kültürler ve Osmanlı edebiyatındaki sanat koruyuculuğu arasında karşılaştırmalarda bulunduğu ancak Osmanlı'da hamilik sisteminin kendi içerisinde değerlendirildiği de ifade edilir.

Çalışmanın Giriş kısmında, *Bir Sistem Olarak Hamilik* ana başlığıyla hamiliğin tanımı yapılarak sistemin genel çerçevesi çizilir. Ayrıca, haminin, sanatın ve sanatçının destekleyicisi olmakla birlikte sanatın izleyicisi ve eleştiricisi olduğu,

sanatçının da hamiye sorumlu olduğu ifade edilir. Hamiliğin, sanatın gelişim ilerlemesine katkı sağladığı ve sıradan karşılıklı kazanımın ötesinde bir sistem olarak düşünülmesi gerektiği de vurgulanır. Sanatsal üretimin ödülle karşılık bulmasının başlangıç noktası olan kutsal anlatı bu kısımda hatırlatılır. Sanatsal üretimle elde edilenlerin maddi zenginlikten daha ötesi olduğunun da altı çizilir.

Bu bölümde, *Doğu ve Batı'da Hamilik Sistemi* ve *Osmanlı Edebî Himaye Geleneğine Giriş* alt başlıklarıyla da örnekler etrafında konu ile ilgili açıklamalar yapılmaktadır. İlk alt başlığa bakıldığında, Doğu'da ve Batı'da, sanatta yönetici merkezli korumacılığın sistemleştiği ifade edilir. Sanat ve sanatçı himayesinin Çin'de, Antik Yunan'da ve Roma'daki kökenlerine değinilir. Bilimin yanı sıra, antik medeniyetlerin sanatsal mirasının İslam devletlerince devralınmasından; İslam kültüründe sanatsal korumacılığın çıkışı ve aktarılışından da bahsedilir. Batı'nın da sanat korumacılığında antik medeniyetlerin etkilerini barındırdığı ifade edilir. Rönesans döneminden de örnekler verilerek, hamilik sisteminin sanat üreticisi için sosyal statü, patron için prestij kaynağı olması da zikredilenler arasındadır. Sonrasında, yöneticilerin sanatı desteklemesinde, Doğu'da ve Batı'da ortak yönler olduğuna dair bilgi veren bir kaynaktan bahsedilir. Bu ortaklıkların, toplumların siyasi hâkimiyetlerinin genişlemesiyle oluşan kültürel etkileşim sonucunda gerçekleştiği yönünde değerlendirmeler de yapılmaktadır.

Ayrıca yazar, Doğu ve Batı medeniyetlerindeki hamilik sisteminin ortak yönlerine dair birtakım tespitlerde bulunur. Bu tespitler arasında, sanatsal koruyuculuğu üstlenen kimselerin her iki medeniyette de genellikle saraydan, saraya yakın kimselerden veya toplumdaki soylu ailelerden olduğu yer almaktadır. Doğu ve Batı medeniyetlerinde sanat koruyuculuğunun kutsal/saygın kabul edilen anlatılar zemininde şekillenmesi de tespit edilen bir diğer ortaklıktır. Doğu'da "hamilik" olarak nitelendirilen sanatsal korumacılık sisteminin Batı'da "mesen" olarak adlandırılmasının nedeninden de burada bahsedilir. Tespit edilen bir başka ortak yön de sanatçının tanınırlığının/gücünün bir koruyucuya yakınlığı nispetinde olmasıdır. Yöneticilerin, sanatçıları, onların sundukları eser karşılığında ödüllendirmesinde standartlarının olmayışı da bir diğer ortak yön olarak ortaya koyulur. Başka bir ortaklık da, maddi ödüllendirmelerden ziyade sanatçının patrona yakınlık elde etmesinin onun için toplumsal statü açısından önemli bir kazanım olarak görülmesidir. Sanatçının statüsü söz konusu olduğunda Doğu'da onun hükümdar meclislerinde bulunması, hükümdarın yakın arkadaşı, danışmanı konumuna gelmesi hakkında değerlendirmelerde bulunulur. Bu yakınlığın hangi dönemden beri var olduğu, ne zaman kurumsallaşmış hangi devletlerce benimsenip devralındığı da değinilen konular arasındadır. Osmanlı'da musahiplik/nedimlik olarak adlandırılan

bu kurumda yer almak için, sanatçıda elbette üstün şartların olması gerektiğinin de burada bahsi geçmektedir. Kazanımların, yalnızca sanatçı yönlü olmadığından, hami açısından da olumlu sonuçlar doğurduğundan okuyucu haberdar edilir. Yazar, hami ve sanat üreticisinin karşılıklı kazanımını, kaynakların değişimi olarak ifade eder.

İkinci alt başlık olan *Osmanlı Edebî Himaye Geleneğine Giriş*'te, Osmanlı devlet yapısında, kendisinden önceki devletlerde var olan sanatsal himaye uygulamalarının devamının görüldüğü bilgisi yer alır. Hamilerin aynı zamanda sanatın icracıları olduğu, pek çok şairin hem de hami olduğu bilgisi okuyucu ile paylaşılır. Bununla birlikte yazar, aynı zamanda şair olan hükümdarların edebiyatı desteklemesi noktasında, Osmanlı sanatının neden saray çevresinde iltifat gördüğüne dair cevapların da bulunabileceğini ifade eder. Hamilerin edebiyatla ilgilenmeleri, şiir ortamı ve şair üslubunun belirlenmesinde etkin olmalarının nedenleri arasında gösterilir. Bu durumla bağlantılı olarak sanatçının, icrasına özen göstermesinin sonucunda seçkin sanat eserleri ortaya koyması da yazarın bir diğer yorumudur. Başka bir ifadeyle, buradaki değerlendirme sonucunda sanat eserlerinin kalitesinin belirlenmesinde haminin rolü ortaya konulur. Şairin ve haminin birbirleri sayesinde tanınıp şöhret bulmaları da bir başka değerlendirme olarak çalışmada yer almaktadır. Yazarın ifade ettiği diğer bir önemli nokta da hami tarafından tanınıp korunmanın şairin ön plana çıkması için ne kadar önemli olduğu ve bu durumun biyografi kaynaklarının terminolojisinde de yer aldığıdır. Destekleme faaliyetlerinin hami konumundaki yöneticiler açısından rekabet ortamı oluşturmasına ve bu rekabetin de kültürün ilerleyişine katkı sağlamasına dair bilgiler de sonraki paragraflarda verilmektedir. Hatta politik mücadelelerin sanatsal himaye yarışını tetikleyerek kültür, sanat ve edebiyatın gelişimini olumlu yönde etkilediği de konu ile ilgili ifadelerdendir.

Giriş kısmından sonraki ilk bölüm *Osmanlı Edebî Hamilik Geleneğine Bir Bakış* başlığıdır. Burada konu *Saray ve Çevresindeki Himaye Muhitleri* ile *Saray Dışındaki Himaye Muhitleri* alt başlıklarıyla iki ayrı şekilde ele alınır.

Saray ve Çevresindeki Himaye Muhitleri'ne bakıldığında, saray çevresindeki şair topluluğunun oluşum süreci kronolojik bir şekilde yer almaktadır. Şairlerin itibar görme süreci de biyografi kaynaklarının konu ile ilgili değerlendirmesiyle desteklenerek anlatılır. Bu hususta, nitelikli şair yetişmesinin edebî himayenin kurumsallaşması ile bağlantılı olabileceği; Acem ve Çağatay şairlerinin Anadolu'ya gelmesiyle nitelikli şair yetişmesinin doğru orantılı olması gibi değerlendirmeler de biyografi yazarlarından nakledilmektedir. Beylikler döneminde ve sonrasında Anadolu'daki tercüme ve telif eser faaliyetlerinin de yine yöneticilerin destekleri doğrultusunda ilerlediğine pek çok örnek eşliğinde değinilir. Özellikle II. Murad

döneminde sarayın sanata dair desteklerinin üst seviyede olması ve hamiliğin onun döneminde sistemleşmeye başlamasına dair bilgiler de burada göze çarpmaktadır. Yazar, Osmanlı sanatının saray tarafından desteklenmesi ve saraya göre şekillenmesi yorumuyla birlikte saray üslubundan bahseder. Saray üslubunun oluşumunda ise yalnızca sanatın saray tarafından desteklenmesinin değil, yöneticilerin sanat üreticisi olmalarının rolüne de dikkat çekilmektedir. Sarayın yanı sıra şehzade sancaklarının da benzer şekilde kültür merkezi hâline gelmesinin de bahsi geçer. Bunların yanında, hamilik sistemindeki hiyerarşik katmanlardan da söz edilmektedir. Bu bağlamda, farklı muhitlerde, saraydaki hamilik modelinin devam ettirildiği konusunda da okuyucu bilgilendirilir. Bu bölümden edinilen bir diğer bilgi de Osmanlı'nın Müslüman-Türk devletlerinden model aldığı hami-şair ilişkisidir. O dönemde, şiirin sürekli tedavülde olduğu kültür ortamlarından da örnekler eşliğinde bahsedilmektedir. Diğer taraftan, yöneticilerin sanatı desteklemesinin bir diğer sebebinin de politik kaygılar olduğu zikredilip Osmanlı'nın toplumsal yapısı göz önünde bulundurulduğunda bu durumun olağan karşılanması gerektiğinin vurgusu yapılır. Hükümdarların sanat ortamlarını şekillendirmeleri bağlamında, yazılan eserler hakkında yorumları ve hatta esere müdahaleleriyle sanatçıları yönlendirmelerine dikkat çekilir. Bir değerlendirme de, hükümdarların yakınında yer alabilmek için onların uğraşlarına destek vererek takdirlerini kazanma endişesiyle mutlak otoriteye yakın kişilerin hamilikte aktif olmasıdır. Şair tarafından tercih edilip takdim ettiği diğer şairlerle hükümdarın takdirini kazanmayı amaçlamak da yine hükümdara yakın olma isteğiyle ilgili olduğu düşünülen bir durumdur. Bir diğer yorum, hükümdara ulaşmada yardım sağlayacağı düşüncesinin şairi, hamiye yakınlaştırması şeklindedir. Yazar, hamisini yitiren bir şairin, yeni bir hami edinmek için önceki hamisine karşı kullandığı olumsuz ifadelerden kaçınmadığını naklederek hamilikte oluşan rekabet ortamını da dile getirmektedir. Yine bu rekabet etrafında, hükümdara yakın olan şairlerin bu yakınlığı elde edemeyen diğer şairlerce sevilmemesi ve yakınlık bulan şairin de diğer şairlere hor bakışı bahsi geçen bir diğer konudur. Hükümdara yakınlık elde eden şairin bu yakınlığı bulamayan şairler tarafından gözden düşürülme çabası da bu rekabetin bir diğer yüzü olarak zikredilmektedir. Bürokrat konumundaki hamilerin de şairleri hükümdara yaklaştırma veya ondan uzaklaştırma noktasında önemli bir etkiye sahip olduğu bilgisi de burada paylaşılır. Dikkat çeken bir diğer husus da Cem Şairleri olarak anılan şairlerin Cem Sultan'ın kaderine ortak olmasıdır. Bu noktada, hamiliğin yalnızca caize karşılığında şiir sunmak gibi basit bir algıyla değerlendirilmemesi gerektiği bir kez daha vurgulanmıştır. İlerleyen satırlarda, hükümdara yaklaşan her şairin onunla aynı oranda yakınlık kuramayacağını da altı çizilmektedir. Ömür boyu hükümdarın yanında olup desteğini alan şair sayıca az olmakla birlikte bu yakınlığı elde edenlerin ancak nedim/musahip konumundaki şairler olduğu da bu

bölümde ifade edilir. Birden fazla hükümdar tarafından rağbet gören şairlerden de bahsedilir. Ayrıca burada, yükselme devri sonrasındaki politik istikrarsızlığın himaye sistemini de etkilediği çıkarımıyla karşılaşılmaktadır. Başarılı sanatçıların hükümdar meclislerinde yer almaları, saraya davet edilmeleri gibi durumlar da örneklerle anlatılır. Yöneticilerin, sanatı desteklemeleri ve sanatsal faaliyetlerde etkin olmaları ile birlikte başarılı sanatçıları destekleyip onların konumlarını güçlendirdikleri dile getirilir. Bu sanatçıların da ideal kültür ortamlarını ve bu ortamları zenginleştiren diğer sanatçıları hükümdara ulaştırma şeklindeki işlevleri de belirtilir. İlerleyen sayfalarda hükümdarların isteği üzerine yazılan ve yine onların yönlendirmeleri ile şekillenen eserlerden, eserlerin yazıldığı konu, dil ve üsluplardan, tercüme faaliyetlerinden ve bu eserlerin yazarlarından detaylı örneklerle bahsedilmektedir. Hamiliklerinin yanında bizzat sanat üreticisi olan hükümdarlara da sonraki satırlarda yer verilmiştir. Hükümdarların yakınındaki hoca/danışman konumundaki kişilerin de destekleme faaliyetlerinde bulunduğu yine örneklerle ifade edilir. Lale Devri'nde, politik sorunlara karşın sanatsal faaliyetlerin canlı olduğu ve sanata dair desteklerin üst düzeyde olduğu söylenip bununla ilgili olarak da devrin yöneticilerinden bahsedilir. Hükümdarların sanata ve kültürel üretime verdikleri destek buraya kadar kronolojik olarak örneklendirilmiştir. Bir başka husus da gördükleri himaye ile ön plana çıkmış şairlerin, bu konunun yeni hükümdar döneminde devam edememe ihtimalidir. 16. Yüzyıldan sonra valide sultanların yönetimde etkilerinin artmasıyla birlikte himaye sisteminde de etkin oluşları burada yer alır. Bununla bağlantılı olarak, valide sultanların desteğiyle siyasette söz sahibi olan güç gruplarının sanat hamiliğiyle de gündemde oldukları öğrenilmektedir. Bir de, Osmanlı eğitim sistemiyle yetişen Kırım hanedan yöneticisi girayların, sanatın destekçisi ve hamisi olması üzerinde durulmuştur.

Saray Dışındaki Himaye Muhitleri alt başlığında, sancaklardaki şehzadelerin, sancaklara atanan valilerin, İstanbul dışına sürülen vezirler ve uç beylerinin sanat hamiliği kapsamında sanat faaliyetlerini, merkezi model olarak etkin bir şekilde devam ettirdiği ifade edilir. Özellikle uç beylerinin akıncılık geleneği dâhilinde kültür ve sanata önemli ölçüde katkılarına da dikkat çekilmektedir. Bunlardan başka âşık edebiyatı sanatçılarının da kendi muhitinde bir himayeye tâbi olduklarından söz edilir. Tekkelerin de sanatçılar ve sanat üretimi üzerinde etkili olduğu dile getirilir. Tüm bunların dışında şairlerin buldukları kültür ortamları haricinde kendi içlerinde şiir meclisleri düzenlediklerinden bahsedilir ve bu meclislerin, beğenilen şairlerin hükümdara veya üst konumdaki hamilere ulaşabilmesine olanak sağlaması açısından himaye sistemindeki rolüne değinilir.

İkinci bölümün başlığı *Hami ve Eleştirmen: Osmanlıda Şiirin Takdimi ve Değerlendirilmesi*'dir. Şiirleri hamiyeye ulaştırma yolları, takdim süreci ve şiirin değerlendirilmesi hakkındaki bilgiler bu bölümde verilir. *Şiirin Takdim Süreci* alt başlığında, "inâmat defterleri"nin içerdiği kayıtlardan ve bu defterlerin hamilik sistemindeki öneminden bahsedilir. Şiirin sunuş şekli ve aşamaları ile ilgili doğrudan bir bilgi olmadığından bu konu, kayıtlardan elde edilen bulgularla ifade edilmiştir. Kayıtlara göre şairler arasında takdim önceliğine uygun görülenlerin ad ve unvanları kırmızı yazı ile şiirlerinin de defter hâlinde sunulduğu; diğer şairlerin de isimlerinden ve beyitlerinden örneklerin sunulduğu öğrenilmektedir. Başka bir bilgi de şairlerin hükümdara yaklaşabilmek için şiir sunmasının yanında hükümdarların da beğendiği şairlerin şiirlerini görmek istemesidir. Hükümdarın, sunulan şiirler için uygun gördüğü caize paylaşımını da bizzat yazılı olarak beyan etmesinden hareketle takdimin bir sürece dâhil olduğu ifade edilir. Cülus törenleri, düğün ve şenlikler de şairlerin kendilerini ifade ve şiirlerini takdim etmesi için uygun zamanlar olarak nitelenir. Hükümdar ve saray çevresi tarafından şiir sunarak tanınan şairlerin, sonrasında saray dışından şiirlerini ulaştırabilmesi de şiir takdimi ile ilgili bilgilerdendir. Buradan hareketle, şairlerin şiirlerini direkt ya da aracılıkla hükümdara sundukları sonucuna varılmaktadır.

İkinci alt başlık da *Şiirin Hami Tarafından Değerlendirilmesi*'dir. Burada, hükümdarların belirli periyotlarla şairleri meclisinde topladığı nakledilmektedir. Kendisi de şiirle ilgilenen hükümdarın şiirleri değerlendirme konusunda etkili olması yazar tarafında olağan karşılanması gereken bir durum olarak görülmüştür.

Hamilerin Olumsuz Değerlendirilmeleri ve Sürgüne Varan Durumlar adlı alt başlıktan da, şairlerin eleştiri içerikli şiirlerinden ya da gözden düşürülme gibi sebeplerden dolayı, hapis, sürgün hatta ölüme kadar gidebilen cezalarla karşılaşabildikleri anlaşılmaktadır.

Üçüncü bölüm, *Hamilik Sisteminin Sanatçı, Hami ve Toplum Açısından Kazanımları* başlığıyla değerlendirmeler içerir. Bu kazanımlar, şairler açısından, onların sanat camiasında yer alabilmeleri, şiir üretebilmeleri, otoriteye yakın konum elde edebilmeleri; hamiyet açısından, şairlerin etkin rolü sayesinde şöhretlerini geniş kitlelere ve hatta çağının ötesine duyurabilmeleri, yazılan kasidelerdeki övgü ile birlikte çizilen ideal yönetici portresiyle birlikte buradaki nasihatlerin hamiyet konumundaki hükümdarları olumlu yönde etkilemesi; toplum açısından da, sanatçı ve haminin etkileşim hâlinde olduğu hamilik sistemi sayesinde oluşan kültür ve sanat ortamlarının zenginleşerek faal bir biçimde devam etmesidir.

Son bölümün başlığı da *Hamilik Sistemine Yönelik Eleştirilerin Değerlendirilmesi*'dir. Burada yazar, sistemin işleyişine dair şair ve biyografi yazarlarının eleştirilerinden bahseder. Şairlerin eleştirileri, himaye elde edemeyişleri ya da istedikleri gibi hami bulamayışları, bazı şairlerin değerinden fazla himaye görmesi, elde ettikleri ihsanın yetersizliği, özel günlerde caize hevesiyle yetersiz şairlerin sahneye çıkması; biyografi yazarlarının eleştirileri ise yöneticilerin ehil kimselere değer vermemeleri, başarısız buldukları şairlerin olması gerekenden fazla destek ve ihsan gördüğünü düşünmeleri, hamilik görevindeki yöneticilerden adil davranış beklenmesi, kimi şairlerin caize alabilme hevesiyle sürekli üretimde bulunma çabasıdır. Bunların haricinde Tanzimat Dönemi ile birlikte klasik Türk edebiyatının dalkavuk edebiyatı olarak eleştirilmesi de hamilik sistemi ile bağlantılı olarak ele alınmıştır. Yazarın bu konuda değerlendirmesi, Tanzimat Dönemi'ndeki eleştirinin kaside nazım şekline odaklanarak oluşturulmuş bir eleştiri olduğu; biyografi yazarları ve şairlerin eleştirilerinin de sisteme değil sistemin işleyişine dair olduğu yönündedir.

Sonuç bölümünde de, başlangıçtan buraya kadar detaylarıyla anlatılanların genel bir değerlendirmesi yapılır. Çalışmanın konusu, Osmanlı'nın kendinden önceki devletlerden örnekle kendi yapısına hamilik sistemini başarılı bir biçimde uyarlaması, sanat faaliyetlerinde hükümdar ve yöneticilerin etkisi, sanat koruyuculuğu konusunda, Ortaçağ'daki diğer devletler ve Osmanlı Devleti arasındaki ortaklıklar, Osmanlı'da hamiliğin başlangıcı, sistemleşmesi, diğer devletlerden model alınan yönler, saray dışında sistemin var olduğu merkezler, hamilik sisteminin önemi, sanata, topluma, sanatçı ve hamiye katkıları, caize geleneğinin kökeni, sisteme yönelik eleştiriler ve bunların nedeni özetle ifade edilir.

Çalışmanın sonundaki zengin *Kaynakça* da konunun detaylı bir şekilde temellendirilip değerlendirilmesinin sonucu olarak okuyucunun zihninde hamilik hakkında kapsamlı bir bibliyografya şeması oluşturması açısından dikkate değerdir.

Bu çalışma ile hamilik sistemi hakkında bilgi verilerek Osmanlı'da bu sistemin, Ortaçağ'daki diğer toplumlarda var olan sanat koruyuculuğu ile benzer yönleri ortaya koyulur. Osmanlı edebiyatındaki hamilik sisteminin, önceki devletlerin uygulamalarını model alarak kendi bünyesinde özgün bir sistem oluşturduğu dile getirilir. Sistem, kendi içinde etraflıca ve örnekler eşliğinde değerlendirilir. Bundan başka, hamilik sisteminin sanatçıya, hamiye ve topluma katkıları tüm yönleriyle ele alınmaktadır. Ayrıca, sistemin aktif olduğu dönemde ve sonrasında, sisteme yönelik eleştirilerden bahsedilerek bunların değerlendirmesi yapılır. Son olarak da, çalışmanın her evresinde konu ile ilgili verilen detaylı bilgiler, genel bir değerlendirmeye zihinde bir şema oluşturacak şekilde ifade edilir. Bu çerçevesiyle

çalışma, Osmanlı'da hamilik sisteminin işleyişini temellendirerek alanda önemli bir eksiği tamamlamıştır. Bu hâliyle de konu ile ilgili başvurulacak kaynaklar arasında yerini almıştır.

Kaynak

Durmuş, T. I. (2021). *Şair ve Sultan: Osmanlı'da Edebi Himaye*. Muhit Kitap.